

› FOR SOCIETY

SAMENSTURING IN DE MAATSCHAPPELIJKE OPVANG

WAT VINDEN MENSEN DIE DAK- EN THUISLOOS ZIJN
GEWEEST VAN WAARDE?

1 CONCLUSIE EN GELEERDE LESSEN:

Voor de praktijk van de maatschappelijke opvang en het beroepsonderwijs

Hoe waardeert een moeilijk bereikbare groep mensen die dak- en thuisloos geweest is een woonvorm met samensturing? Deze vraag is gesteld aan bewoners van de Traverne: een woonvorm voor negen mannen die dak- en thuisloos zijn en nog niet kunnen, willen of mogen doorstromen naar een zelfstandige woning. Binnen de Traverne worden de eerste stappen gezet naar zelfstandig wonen om mensen binnen anderhalf jaar te laten uitstromen. Het betreft bewoners die in het verleden soms niet of maar ten dele bereikt zijn, het vertrouwen kwijt zijn geraakt in de hulpverlening of volgens henzelf op andere plekken in de maatschappelijke opvang niet passen. Bij deze bewoners spelen er problemen op meerdere levensgebieden, soms gecombineerd met verslaving, autoriteitsaversie, agressiviteit of psychische problemen. In wisselende samenstelling proberen deze bewoners het samenwonen met elkaar uit te vinden. Dit werd begeleid door woonbegeleiders van een Stichting in de maatschappelijke opvang¹ in een grote gemeente in het zuiden van Nederland. Deze Stichting heeft samensturing en eigen zeggenschap als uitgangspunt. Zij werken vanuit de presentiebenadering om goede zorg te bieden die aansluit bij de leefwereld en de behoeften van de mensen zelf.

De Taverne is te typeren als een dynamische leercontext op verschillende niveaus. De bewoners leren in wisselende samenstelling, met vallen en opstaan, om met elkaar samen te leven. Sommige bewoners hebben nog een sterke individuele oriëntatie door het leven op straat of in nachtopvangvoorzieningen waardoor ze zich meer op de achtergrond houden. Nieuwe bewoners vertellen dat ze nog op adem aan het komen zijn door de omstandigheden waarin ze verkeerden, waardoor zij vooral naar rust verlangen. Anderen zetten zich meer in voor het collectieve belang en ontwikkelen daardoor vaardigheden en (her)vinden een sociale rol. Doordat de Taverne is ingebed in een breder netwerk van de Stichting biedt dit

mogelijkheden tot het ontdekken van andere rollen. Zij worden daartoe ook uitgenodigd door woonbegeleiders en persoonlijk begeleiders van een team voor mensen met complexe problematieken. Verschillende studies laten zien dat cliëntgestuurde organisaties bijdragen aan herstel doordat er mogelijkheden zijn om sociale rollen te ontdekken en een steunend netwerk op te bouwen (Brown et al., 2008; Boumans, Muisse, Planije & Tuynman, 2012).

Het merendeel van de bewoners geeft een verbeterde leefsituatie aan ten opzichte van de situatie ervoor. De Taverne biedt hen rust en keuzevrijheid wat voor een aantal bewoners hoog in het vaandel staat. De toekomstwens van de meeste bewoners is doorstromen naar een eigen woning, maar dat geldt niet voor iedereen. Er zijn ook bewoners voor wie juist het samenwonen van meerwaarde is en die vooral verlangen naar contact en verbinding met anderen. Dat samenwonen gaat bij tijd en wijle met uitdagingen, conflicten en spanningen. De woonbegeleiders spelen een belangrijke rol in het ombuigen van moeilijkheden naar leermomenten, waarbij bewoners worden uitgedaagd om een andere copingstijl aan te nemen dan zij gewend zijn in het leven op de straat. De begeleiding bij alledaagse zaken geeft bewoners vertrouwen en is ongehaast, waardoor woonbegeleiders in staat zijn om met bewoners de dialoog aan te gaan. Voor de woonbegeleiders en andere betrokken professionals zijn de leermomenten ook legio. Zij worden geconfronteerd met dilemma's en maken met elkaar afwegingen tussen onderling oplossen (sociaal leren door groepsprocessen), sancties en andere formele routes die in de keten liggen wanneer de situatie onveilig wordt.

Ondanks dat de Taverne ook allerlei uitdagingen in zich herbergt, omdat een zeer diverse groep met elkaar samenleeft, verdient een woonvorm met samensturing – ook voor degenen met complexe problemen – een plek in de maatschappelijke opvang. Het is voor veel bewoners van waarde, zij

1 De naam van deze stichting in de maatschappelijke opvang is geanonimiseerd en wordt vanaf nu 'de Stichting' genoemd.

voelen zich er thuis, bouwen bestaanszekerheid op en stromen door. Dat zelfbeheerde voorzieningen een plek verdienen in de maatschappelijke opvang is een conclusie die in eerder onderzoek naar zelfbeheer al getrokken is. Zelfbeheerde woonvormen dragen volgens Huber (2021) bij aan *'de ontwikkeling van individuele, relationele en democratische vormen van burgerschap, ook al profiteren niet alle deelnemers evenveel'* (p190). Een vloeibare structuur, keuzevrijheid, verbindingen met anderen en democratische processen spelen een belangrijke rol in het ontwikkelen van deze vormen van burgerschap (Huber, 2021).

Een ander belangrijk resultaat van dit praktijkgerichte onderzoek is het besef dat iedereen kan meepraten over de voorwaarden van zijn ondersteuning, afhankelijkheid of hulp. Voor moeilijk bereikbare groepen, zoals de bewoners van de Taverne, vraagt dit om creativiteit in de methode, geduld, vertrouwen en aansluiten bij de leefwereld van degene bij wie je binnenstapt. De socioloog Richard Sennett (2003) leert ons dat afhankelijkheid niet het probleem is, we zijn allemaal afhankelijk van anderen. Het probleem zit in de *passieve afhankelijkheid* waarbij mensen niet meer mogen meedenken over de voorwaarden van hun ondersteuning, afhankelijkheid of hulp. Als we mensen met achting en respect willen behandelen, dan begint dat volgens Sennett

(2003) met het besef dat we niet alles van de ander weten en begrijpen. We laten hen vertellen terwijl wij nieuwsgierige, dialogische luisteraars zijn met empathie (Spierts & Gradener, 2021) en we stellen hen de vraag: *wat vind jij van waarde?*

Dit vraagt van (toekomstige) beroepskrachten een attitude waarmee zij deze mensen als volwaardige burgers tegemoet blijven treden, ruimte bieden aan dialoog en nieuwsgierig blijven naar de beweegredenen achter de wensen, behoeften en het gedrag van mensen, ook op momenten dat deze niet binnen de gegeven kaders passen. Deze laatste situaties doen een beroep op het benutten van discretionaire ruimte door professionals om zinvol te kunnen handelen (DeVlieghere, 2020). Het doet ook een beroep op organisaties om structuren op te zetten die sociaal werkers de ruimte bieden om zich kritisch te verhouden tot beleid en zich daarover uit te spreken (Trappenburg, Kampen & Tonkens, 2019). DeVlieghere (2020) spreekt in dit verband over het hebben van *vrije communicatieve ruimte*.

Het benutten van discretionaire ruimte is iets wat men al doende leert. Door het observeren, bevragen en samenwerken met anderen die deze kunst al beheersen. Het is als een ambacht. Precies hierom is het belangrijk om als beroepsonderwijs samen te werken met partijen als deze Stichting, omdat zoals Sennet (2009) onderstreept, *goed voorbeeld doet volgen*.

INHOUD

1 CONCLUSIE EN GELEERDE LESSEN:	2
2 INLEIDING	5
2.1 Aanleiding en context	5
2.2 De onderzoeksopzet	6
3 DE RESULTATEN	7
3.1 Een verbetering van de leefsituatie	7
3.2 Ruimte om tot rust te komen	8
3.3 Zelf keuzes mogen maken	9
3.4 Een tussenstation naar zelfstandige huisvesting	9
3.5 De voorkeur voor samenwonen	10
3.6 Dilemma's en conflicten	10
3.7 Begeleiding bij het groepsproces	12
3.8 Persoonlijke aandacht en vertrouwen	14
3.9 Trouwe hulp bieden	14
3.10 Ruimte voor sociale rollen en contacten	16
4 DISCUSSIE: DE BIJDRAGE AAN EEN INCLUSIEVERE SAMENLEVING	17
5 LITERATUURLIJST	18

2 INLEIDING

2.1 Aanleiding en context

Dakloosheid wordt door de Raad van Volksgezondheid en Samenleving [RVS] (2020) beschreven als een proces van sociale uitsluiting wat menselijk leed veroorzaakt en de samenleving schade berokkent. Zij benaderen dakloosheid vanuit een breed perspectief met oog voor de individuele en de sociale context waarin zich processen afspelen die mensen naar de marge van de samenleving duwen. Het gaat bij dakloosheid om een complex sociaal probleem dat verschillende governance-lagen omvat en raakt aan vraagstukken van armoede en schulden, gezondheidszorg en de nadruk op zelfredzaamheid in overheidsbeleid (RVS, 2020). In deze governance-structuur hebben gemeenten in Nederland een sleutelrol, omdat zij verantwoordelijk zijn voor het beleid en de uitvoering van de maatschappelijke opvang. De gemeente waarbinnen dit onderzoek is uitgevoerd is een van die centrumgemeenten en zorgt mede namens een veertiental regiogemeenten voor ondersteuning en opvang van mensen die dakloos zijn. Binnen deze gemeente is er een Stichting² die intensief samenwerkt met de moeilijkst bereikbare inwoners van de stad, degenen die zorgmoed zijn en kampen met diverse problemen op verschillende leefgebieden. De gemeente heeft een constructie gemaakt waarbij de Stichting als onderaannemer werkt van de hoofdaannemer: een organisatie voor maatschappelijke ondersteuning.

De context waarbinnen zij deze ondersteuning bieden is de afgelopen jaren veranderd volgens de gemeente. De desbetreffende gemeente schrijft in 2019 in een raadsvoorstel over veranderingen in de bestuurlijke context door de toegenomen heterogeniteit van de groep dak- en thuislozen en door de complexiteit van de randoorzaken (op het gebied van wonen en werken). Bij de toeleiding naar maatwerkvoorzieningen wordt er een indeling in drie categorieën gehanteerd, waarbij

categorie C personen betreft met meervoudige en zware problematiek. Deze categorie wordt omschreven met de volgende kenmerken: geen motivatie, overlastgevend/extreem gewelddadig, complexe problemen op meerdere leefgebieden, geen hulpvraag.³ Precies deze moeilijk bereikbare groep krijgt ondersteuning van de Stichting die als doel heeft om de zorg aan dak- en thuislozen beter te laten aansluiten op de behoeften van hen en daarmee een bijdrage te leveren aan de versterking van het sociale klimaat en de leefbaarheid in de gemeente. Kenmerkend aan deze Stichting is dat zij werken met de inzet van ervaringswerkers om daarmee die brug te vormen naar de leefwereld van de mensen die dak- of thuisloos zijn. Over de mensen met wie zij dagelijks werken zeggen ze het volgende:

‘ons hart ligt bij deze zwaardere groep, die alles al gehad hebben en het gevoel hebben dat ze niets meer waard zijn’ (*gespreksverslag*).

De presentiebenadering speelt een belangrijke rol binnen deze Stichting. Vanuit vertrouwen proberen zij mensen weer in contact te laten komen met hun eigen kracht, mogelijkheden en talenten waardoor hun eigenwaarde groeit (de Stichting, 2021). Zij bieden verschillende projecten aan en hebben een aantal tussenwoningen in zelfbeheer voor mensen van de straat die nog niet alleen kunnen of willen wonen. De Taverne is een van die woningen in zelfbeheer voor mannen van de straat die niet alleen willen of kunnen wonen of niet passen binnen de andere opvangvoorzieningen in de gemeente. Een begeleider zegt over de bewoners van de Taverne:

‘Dit is ook de zwaarste doelgroep, uiteindelijk is dit ook de club waarvan mensen onder een carport liggen.’ (*professional*)

² De gemeente en de Stichting zijn geanonimiseerd.

³ Er wordt een hulpmiddel ingezet om mensen uit een basisvoorziening toe te leiden naar een maatwerkvoorziening (team, 2021). Daarin worden drie categorieën beschreven: A, B en C. Bij categorie C staan de volgende kenmerken: geen motivatie, meervoudig zware problematiek. Complicerende factor is overlastgevend/extreem gewelddadig. Hierdoor kunnen ze niet op een normale woonplek wonen, staat beschreven in dit document Er is geen hulpvraag aanwezig en er zijn problemen op meerdere leefgebieden die moeilijk hanteerbaar zijn.

De Taverne biedt plek aan negen mannen met elk een eigen kamer en gedeelde gemeenschappelijke ruimtes: een woonkamer, keuken, badkamer en buitenruimte. Het is een woonvorm waarbinnen de eerste stappen gezet worden naar zelfstandig wonen om mensen binnen anderhalf jaar te laten uitstromen. De bewoners van de Taverne wonen in wisselende samenstelling met elkaar en krijgen ondersteuning bij het samenwonen van de woonbegeleiders, met aanvullende persoonlijke ondersteuning van een team dat gewend is om te werken met complexe begeleidingsvraagstukken en meebeweegt in de leefwereld waarin mensen zich op dat moment bevinden. De huisregels stellen bewoners met elkaar op en ze ondersteunen elkaar volgens de Stichting (2021) bij het herstelproces. De Taverne wordt door de Stichting beschreven als een woonvorm met samensturing waarin toegewerkt wordt naar zelfbeheer en zelfregie. Samensturing met deze moeilijk bereikbare groep is nog maar beperkt onderzocht. In dit praktijkgerichte onderzoek wordt zichtbaar gemaakt wat de waarde van de Taverne is voor de bewoners. De volgende onderzoeksvraag staat centraal: *Hoe waarderen bewoners, ervaringswerkers, woonbegeleiders en andere betrokkenen De Taverne?*

2.2 De onderzoekopzet

De waardering van de bewoners die dak- of thuisloos zijn (geweest) nemen in dit onderzoek de centrale rol in. De socioloog Frans Spierings heeft in 1997 al een pleidooi geschreven voor de noodzaak van leefwereldonderzoek vanuit het deelnemersperspectief in het sociaal-beleid. Ingrijpen in het dagelijks leven van mensen vraagt om begrip over hoe zij leven en hoe ze dit waarderen. Bovendien hangt de subjectieve beleving van de huisvestingssituatie samen met de individuele kwaliteit van leven. Om een beeld te krijgen van de context waarin (ex)dak- en thuislozen leven is het onderzoek gestart met zes participerende open observaties in de praktijk van de Stichting. De Taverne kan namelijk niet los gezien worden van de brede aanpak van de Stichting. Van dit veldwerk zijn telkens binnen twee uur uitgebreide observatieverslagen gemaakt, waarin de spontane gesprekken zijn samengevat. Daarna is de woonvorm de Taverne onder de loep genomen door observaties en interviews met acht bewoners en

vier betrokken professionals. Daarnaast zijn er informele gesprekken gevoerd met bewoners en betrokkenen die van belang zijn geweest voor de duiding van de onderzoeksresultaten. Deze zijn binnen 24 uur uitgeschreven in het licht van de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek.

De onderzochte praktijk is dynamisch en aan verandering onderhevig. Tijdens de looptijd (2021 – 2022) van het onderzoek hebben er verschillende veranderingen plaatsgevonden door koerswijzigingen in het beleid van de hoofdaannemer. Dat betreft bijvoorbeeld veranderingen in de werktijden van de woonbegeleiders en de beveiligers. Om de invloed van beleidswijzigingen mee te nemen zijn sommige respondenten meerdere malen geïnterviewd. De resultaten uit de interviews, observaties en spontane gesprekken worden in het volgende hoofdstuk beschreven. Er wordt daarin een onderscheid gemaakt tussen resultaten uit de gesprekken met bewoners en professionals. Daarnaast wordt er ook verwezen naar gespreksverslagen die gemaakt zijn tijdens de observaties. Het rapport eindigt met een bredere discussie over de waarde van de Taverne in een inclusieve samenleving.

3 DE RESULTATEN

De ervaringen van de bewoners van de Taverne worden in dit hoofdstuk gedeeld. De Taverne biedt een plek aan negen mannen die nog niet kunnen, willen of mogen doorstromen naar een zelfstandige woning. Bij het begrijpen van de ervaringen van deze bewoners moet er aandacht zijn voor de context waarbinnen zij deze ervaringen hebben opgedaan. De dynamiek in de Taverne veranderde regelmatig door koerswijzigingen in het beleid van de hoofdaannemer, maar ook doordat mensen in wisselende samenstelling met elkaar wonen. Bewoners stromen door of vallen uit en er komen nieuwe bewoners bij. Zij verschillen in persoonlijke voorkeuren, in levensgeschiedenis en levensfase en gedragingen in de groep. Dat heeft invloed op de groepsdynamiek. In de beschrijvingen van de resultaten wordt de context zoveel mogelijk meegenomen. Hoewel de nadruk in dit hoofdstuk ligt op de ervaringen van de mensen zelf, wordt er ook een aantal citaten van begeleiders en andere betrokkenen gepresenteerd om de context te verduidelijken en verschillende perspectieven naast elkaar te zetten.

3.1 Een verbetering van de leefsituatie

Het merendeel van de geïnterviewde bewoners beschrijft een verbetering van de leefsituatie ten opzichte van de situatie ervoor: op straat of binnen andere voorzieningen van de maatschappelijke opvang. Op de vraag *'hoe vind jij het om hier te wonen?'* antwoordt een bewoner: *'goed, veel beter dan bij [noemt een andere woonvorm binnen de maatschappelijke opvang]'* (B2). Zes bewoners gebruiken eerdere ervaringen in de maatschappelijke opvang als referentiekader van waaruit zij de huidige woonervaring beoordelen. Dit referentiekader laat zien dat het bewoners betreft die een verleden hebben in de maatschappelijke opvang, op een andere plek niet pasten of een terugval in dakloosheid hebben gehad. Sommigen van hen zijn niet of maar ten delen bereikt of zijn het vertrouwen in de hulpverlening verloren. Een bewoner kan bijna niet geloven dat hij binnenkort een eigen woning heeft, omdat hij zo vaak teleurgesteld is door beslissingen van instanties. Hij vertelt in het interview over verlies aan vertrouwen.

'Ik ben blij dat ik. Dat ik dus hier ben. Weet je wel. Het is toch spannend natuurlijk van... Ik kan eigenlijk niet geloven dat ik misschien binnenkort dus een eigen woning heb na heel wat, heel wat jaren.' (bewoner 7)

Een andere bewoner vergelijkt de Taverne met een andere vorm van maatschappelijke opvang om moeilijkheden in het samenwonen met medebewoners te nuanceren:

'Maar ja, kijk vergeleken bij daar is het hier een veel stuk beter, maar ja, voor mij is dit nog lang niet goed zat. [...] Nee, in principe... nee, mijn, mijn, mijn... ja, mijn ideale ding dat heb ik in principe nog nooit niet gevonden. Maar in ieder geval ja, ik zal toch... ja, ik moet alleen voor mezelf een huis.' (bewoner 3)

De Taverne draagt ook bij aan meer bestaanszekerheid. Een bewoner legt uit dat dit *'het beste economische punt'* in zijn leven is:

'Over mijn plannen, ja, ik ben geduldig en er komt wel een privéplek, een appartement ofzo, we gaan het zien. Voor nu ben ik gelukkig hier. Het is het beste economische punt van mijn leven.' (bewoner 5)

Deze bewoner stroomt tijdens de looptijd van dit onderzoek door naar een nieuwe plek: hij komt in een kleinere woonvorm van de Stichting met twee andere bewoners en daarna in een eigen woning. Daar vindt hij volgens een woonbegeleider van de Taverne meer keuzevrijheid. Dat staat bij deze bewoner hoog in het vaandel. Keuzevrijheid en rust wordt door meerdere bewoners genoemd als belangrijke elementen van een positieve huisvestingssituatie.

Vragen naar de subjectieve beleving van de huisvestingssituatie van bewoners van de Taverne is belangrijk, omdat die samenhangt met de individuele kwaliteit van leven. Er is internationaal gezien relatief weinig onderzoek gedaan naar de subjectieve levenskwaliteit van mensen die dak- of thuisloos zijn (Hubley, 2014 et al.). In bestaande definities van stabiele

huisvesting gaat het meestal om een combinatie van het type woonsituatie en de duur van wonen (Al Shamma et. al., 2015; van der Laan, 2020) en wordt de mate van tevredenheid met de huisvestingssituatie meestal niet meegenomen.

3.2 Ruimte om tot rust te komen

Voor het merendeel van de geïnterviewde bewoners biedt de Taverne groeiende stabiliteit en rust. Dat betekent voor de ene bewoner opladen van de tijd op straat, voor de ander de rust om je terug te mogen trekken op je eigen kamer en eigen keuzes mogen maken. Een bewoner vertelt:

'... dat hij hier meer met rust gelaten wordt. Hij zit ook vrij veel op zijn kamer en hij vindt het prettig dat de beveiliging wat meer op de achtergrond is vergeleken met andere opvanglocaties.' (gespreksverslag bewoner 2)

Het is een bewoner die lang op straat heeft geleefd en nog steeds tientallen kilometers loopt tussen 09:00 en 12:00 uur⁴. Voor een andere bewoner is de Taverne rustiger in vergelijking met een andere woonvorm binnen de maatschappelijke opvang. Hij woont in de Taverne op een moment dat de woonbegeleiders de groep ook als rustiger aanmerken door een nieuwe samenstelling van de groep.

'Ik vind het goed wonen hier. Ik heb een tijdje op de [noemt een andere vorm van maatschappelijke opvang] gezeten en dat is natuurlijk ook iets anders. Hier is het stukken rustiger. Het bevalt me hier wel.' (bewoner 7)

Een bewoner die recent is ingetrokken vertelt dat hij nog aan het opladen is. Hij ziet de Taverne als 'een doorstart naar een zelfstandige woning' (B4). Bewoners die nieuw zijn krijgen volgens de begeleiders een periode waarin ze kunnen wennen. Ze nemen dan nog geen taken op zich.

'Ik ben nog aan het opladen, want ik ben echt gebroken. [...] Ze hebben me letterlijk laten liggen met alle gevolgen van dien.' (De respondent bedoelt hier de gemeente, maar hij kan tijdens dit gesprek niet reconstrueren wat er volgens hem niet goed gelopen is in het contact met de gemeente.) (bewoner 4)

Een aantal weken na dit interview woont deze bewoner niet meer in de Taverne en zit hij in detentie. Twee woonbegeleiders vertellen over incidenten met vernielingen en agressie. 'Van buiten en op een gegeven moment hoorde we hem schreeuwen naar de straat en echt spullen naar buiten gooien' (P4). Door deze aanhoudende incidenten kon hij niet terugkeren naar de Taverne.⁵ Kortom, rust betekent voor bewoners niet vrij van incidenten. Die komen voor en worden ook benoemd door de bewoners. Rust betekent voor de meeste bewoners bijkomen door een stabiele huisvestingssituatie. Daarnaast lijkt rust nauw verbonden met keuzevrijheid, een ander belangrijk element voor een aantal bewoners van de Taverne.

4 In het begin van de looptijd van het onderzoek gingen de bewoners naar buiten tussen 09:00 – 12:00 uur, later is deze afspraak losgelaten doordat er geen beveiliging meer was op dit tijdstip om deze afspraak te handhaven. De bewoners kregen een eigen voordeursleutel.

5 Er is nog steeds een medewerker van het team bij hem betrokken. (Het betreft een team dat meebeweegt in de leefwereld en hulp biedt aan mensen met complexe problemen). Die medewerker vertelt dat hij nu gebruik maakt van de nachtopvang. Uit de informele gesprekken met deze medewerker blijkt dat er elke keer gezocht wordt naar een manier om toch een stapje verder te komen, of in elk geval betrokken te blijven, ook na een terugval.

3.3 Zelf keuzes mogen maken

Bij keuzevrijheid gaat het volgens de bewoners om de keuze om je terug te mogen trekken wanneer je wilt, de keuze om mee te eten met de groep en de keuze om middelen te gebruiken op je kamer. Een bewoner geeft aan dat hij vrij veel op zijn eigen kamer zit, maar vertelt later in het interview dat hij ook weleens mee-eet met de groep. Hij waardeert de vrijheid om te kiezen. Hij geeft ook aan dat je hier op je kamer mag gebruiken. Hij doet dat zelf ook weleens. Volgens een woonbegeleider hebben ze daar de regel over *'dat ze niet iets samen op de eigen kamer mogen doen'* (P3). Een van de beveiligers zegt over middelengebruik:

'Maar wij waren daar in het begin heel sceptisch over. Ik moet zeggen, vanuit mij uit gezien, vind ik het wel oké. Want je ziet op veel locaties buiten overlast. Blikjes en wijnflessen op straat. Ze verstoppen het, want ze mogen het niet mee naar binnen nemen. Wat krijg je dan? Dan gaat het toch bij kinderen komen, op straat. Die het vinden. Drinken het op of proeven ervan. Wat dat betreft heb ik zoiets van, die overlast heb je hier niet.' (professional 2)

Een andere geïnterviewde bewoner legt uit dat hij hier meer vrijheid heeft dan bij een andere woonvorm in de maatschappelijke opvang. Hij geeft aan dat al die regels op andere locaties niet goed zijn voor je hoofd.

'Ik ben op veel plekken geweest [noemt de voorbeelden in de gemeente], maar hier is het beste. I: Waardoor is dit het beste? R: Er is meer vrijheid. Ik heb een belachelijke casus op een andere plek [noemt een opvanglocatie]. Ik kwam terug met shoarma en er werd gezegd: "eet het buiten op, je mag het niet mee naar binnen nemen". Gewoon een voorbeeld. Hier mag je alcohol meebrengen op je kamer of buiten weed roken. [...] Al die regels zijn niet goed voor je hoofd. Het is een soort mindjail.' (bewoner 5)

Hij geeft aan dat hij nog meer vrijheid zou willen, bijvoorbeeld kunnen roken op je kamer en de afschaffing van de restricties in de tijden waarop je binnen moet zijn. Een van de medewerkers betrokken bij de Taverne geeft aan dat regels ook bespreekbaar zijn. Over later binnen zijn dan 23:00 uur wordt gezegd:

'Dat mag als wij dat van tevoren dan weten. Bespreek het met ons dan kunnen wij dat ook met de beveiliging bespreken. Geef een indicatie van hoe laat je ongeveer denkt terug te komen. Dan weet de beveiliging ook van oké, die en die komt later thuis en die komt om twee uur 's nachts terug. Dan mag dat. Vervolgens wordt er nooit gebruik van gemaakt, bijna nooit. [...] Van tevoren zijn ze meestal al terug, al lang voor elf uur.' (professional 3)

Een andere bewoner vindt juist dat er meer restricties en sancties moeten zijn. Ondanks dat hij het niet eens is met alle aanpassingen, geeft hij wel te kennen dat erover gesproken wordt tijdens de vaste huisvergaderingen.

'We hebben 's maandags altijd vergadering. [...] Daar ben je toen volgens mij ooit bij geweest. Kijk, als wij het ergens niet mee eens zijn of denken dat het beter kan, dan wordt dat aangepast. Meestal zijn die aanpassingen eigenlijk allemaal niet goed. Interviewer: Volgens wie? Respondent: Volgens mij (lacht).' (bewoner 3)

3.4. Een tussenstation naar zelfstandige huisvesting

Meerdere bewoners benoemen in de interviews dat zij uiteindelijk zelfstandig willen wonen. Een bewoner zegt daarover: *'Deze plek is een soort trampoline naar een nieuw leven'* (B5). Een andere bewoner vertelt dat hij geholpen wordt door een persoonlijk begeleider van de Stichting bij het vinden van zelfstandige huisvesting en dat er voor hem nu schot in de zaak zit. Hij beschrijft een lang traject waarin er zaken zijn misgelopen en hij niet de juiste hulp vond. Hij geeft aan dat zijn vertrouwen daardoor geschaad is.

'Ja ik hoop dat dat uiteindelijk nu echt goed gaat komen, want.... Ik weet dat het het beste voor mezelf is om alleen te wonen.' (bewoner 7)

Er is een bewoner die tijdens het interview vooral over de moeilijkheden in het samenwonen met anderen vertelt. Hij is op zoek naar meer rust en krijgt die maar beperkt doordat andere bewoners afspraken niet nakomen. Het roept bij hem frustraties op dat taken niet gedaan worden.

'En kijk zo zijn er zoveel dingen, de afwas laten staan met taken hier in huis. Als ik een taak doe dan zet ik de stoelen hier op tafel en dan poets ik ook onder de tafels. Sommigen die vatten een vieze dweil en die poetsen heel het huis ermee.' (bewoner 7)

Hij vindt dat hier te soepel op gereageerd wordt door woonbegeleiders. Hij geeft aan dat hij meer moeite heeft met het afkomen van zijn verslaving wanneer anderen gebruiken. Zijn motivatie om te blijven wonen in de Taverne is de kans op doorstroom naar een zelfstandige woning. Daar zit ook schot in de zaak want de woonbegeleider vertelt:

'Hij gaat via [noemt naam organisatie], krijgt hij een woning. Dus hij zal nog begeleiding blijven krijgen, dat wel, ja.' (professional 3)

3.5 De voorkeur voor samenwonen

Er zijn ook twee bewoners geïnterviewd voor wie juist het samenwonen van meerwaarde is. Een bewoner vertelt dat hij het nodig had om met anderen te wonen. Hij beschrijft dat hij tussen de mensen moet zitten:

'Dus toen heb ik met [noemt naam organisatie], heel snel ja.. in conclaaf zijn we gegaan van: ik moet hier weg, ik moet die flat uit anders gaat het helemaal fout. Nou dat is gebeurd en toen kreeg ik van het team te horen van dat de Taverne een goede plek voor mij zou zijn want ik zei: "Ik moet tussen mensen zitten, ik kan niet alleen blijven zeker nu niet." [...] Ik heb er aanspraak, ik floreer daar, sowieso tussen mensen in.' (bewoner 1)

Samenwonen gaat volgens deze bewoner *'verrassend goed'* ondanks dat ze toch allemaal heel verschillende karakters zijn. Hij beschrijft dat er informele regels zijn waar mensen elkaar op aanspreken. Een voorbeeld daarvan is geen herrie meer maken na 23:00 uur. De woonbegeleiders en de huisvergaderingen spelen volgens hem een belangrijke rol in het in goede banen leiden van het samenwonen. Een andere bewoner vertelt ook dat *'alleen wonen niets voor hem is'* (B2). Hoewel hij zich ook vaak terugtrekt op zijn kamer, is het samenwonen toch van meerwaarde. In de gesprekken met

beide bewoners worden ervaringen gedeeld over de pijn na het wegvallen van dierbaren in het verleden. Een van hen deelt het verlangen naar een relatie, je hoofd op iemand schouder kunnen leggen. Hoewel hij er zelf niet zo veel vertrouwen meer in heeft dat hij dat nog gaat vinden.

Beide bewoners zijn tijdens de looptijd van dit onderzoek doorgestroomd. Een daarvan naar kleinschaligere woonvorm van de Stichting. De andere bewoner kreeg een woning aan de rand van de stad. Een woonbegeleider van de Taverne vertelt dat hij regelmatig rond etenstijd terugkomt om zaken te regelen en spullen op te halen.

'Die komt deze week nog iedere dag even, ja die heeft veel tijd nodig om zijn kamer op te ruimen. Hij kan dat niet zo goed, en hij wil het ook, hij komt altijd rond etenstijd. [...] Dat deed mijn oudste ook toen hij de deur uit ging. Dat hij hier rond etenstijd nog even langs kwam weet je wel, dat eerste jaar zo.' (professional 1)

3.6 Dilemma's en conflicten

Samenwonen levert ook gedoe, ruzies en conflicten op waar de ene bewoner meer last van heeft dan de andere bewoner. Dat kan een ruzie zijn tussen bewoners over geluidsoverlast of het niet nakomen van taken, maar ook doordat bewoners psychische problemen hebben en daardoor overlast geven. Een begeleider beschrijft een bewoner die in periodes *'redelijk psychotisch en gevaarlijk wordt'* (P1) en bewoner zegt over hem dat hij *'naisty'* is, maar laat later in het interview wel blijken dat hij beseft dat hij psychische problemen heeft. Het is een bewoner waarover meerdere respondenten vertellen dat hij in beschermd wonen hoort waar nog geen plek voor hem is. Hij staat daar op de wachtlijst. Verschillende professionals vertellen dat bij de start er niet gekeken werd of mensen wel samen met anderen kunnen en willen wonen. Ze geven aan dat dit bij de plaatsing van bewoners wel nodig is.

Soms is er gedoe of zijn er ruzies die samen met de woonbegeleiders opgelost kunnen worden door ze bijvoorbeeld in een huisvergadering uit te spreken. Soms zijn het incidenten waarbij een formele route gekozen wordt en er afstemming plaatsvindt met woonbegeleiders, het team met

persoonlijk begeleiders en de coördinator wonen om te bepalen of de veiligheid in het geding is en er andere stappen nodig zijn. De Taverne is een praktijk met constante afwegingen wat je via de formele route oplost of wat je onderling kunt oplossen. De mogelijkheden binnen de formele route zijn soms beperkt, bijvoorbeeld wanneer iemand onveilig gedrag vertoont door ernstige psychiatrische problematiek en er niet meteen een plek is binnen de crisisopvang.

Kortom de Taverne is voor alle betrokkenen een leercontext waarin dilemma's met elkaar opgelost moeten worden. Voor de mensen zelf vraagt de omgang met spanningen en conflicten een andere copingstijl, omdat veel bewoners gewend zijn om zich op de achtergrond te houden wanneer problemen zich voordoen. De betrokken begeleiders moeten telkens afwegingen maken tussen onderling oplossen (sociaal leren in de groep), sancties en formele routes. Ondanks periodes met moeilijkheden noemen verschillende bewoners de Taverne een veilige plek.

'Het is voor mij een fijne plek en het is een veilige plek ook' (bewoner 6)

'I: Zou je je veilig voelen zonder beveiliging? R: Ja, natuurlijk. Ik sluit niet eens mijn kamerdeur wanneer ik naar de winkel ben. Alles is open.' (bewoner 5)

De woonbegeleiders geven aan dat de veiligheidsgevoelens bij sommigen even onder spanning heeft gestaan toen de beveiliging overdag niet meer beneden zat, maar dat er ook vanuit de groep oplossingen zijn gekomen wanneer conflicten zich voordeden. In de beginperiode van de Taverne was de beveiliging overdag aanwezig, maar later is het beleid van de hoofdaannemer veranderd waardoor er pas na acht uur beveiliging aanwezig is. Dat levert een nieuwe context waar iedereen zich op moest aanpassen. Een professional vertelt dat de bewoners het fijn vinden om nu een eigen voordeursleutel te hebben: *'Alsof ze toch meer rust hebben nou, denk ik. In ieder geval, dat geven ze zelf wel aan. We hoeven niet meer continue gecontroleerd te worden, kunnen zelf gewoon naar binnen gaan'* (P3).

De Traverne is niet voor iedereen een geschikte plek zoals een professional in het onderstaande voorbeeld beschrijft:

'Laatst hadden we ook een bewoner die kwam, maar dat was een man met heel veel angsten. Die is ook heel erg in elkaar geslagen. En dus die hebben we ook wat langer de tijd gegeven, maar die heeft uiteindelijk wel gezegd van nee, dit is niet, dit is niet de plek waar ik wil wonen. Dat was voor hem te hectisch. Ook ooit mensen die dronken zijn en schreeuwen, hij schrok meteen van alle geluiden of bewegingen. Nou, [naam] was zijn persoonlijk begeleider dus [naam] heeft meteen even geschakeld van is er ergens anders een noodplek waar die man nu meteen heen kan. Want anders zat hij... hij kwam eigenlijk echt van de straat. Dus hebben ze wel een noodplek geregeld, want [naam persoonlijk begeleider] was wel bang van als we niet meteen iets regelen, dan zijn we hem dadelijk kwijt.' (professional 3)

Omgaan met moeilijkheden is een thema dat in alle zelfbeheerde voorzieningen speelt. In een handreiking over het opzetten van zelfbeheerde voorzieningen wordt beschreven hoe 'sociaal leren' kan bijdragen aan het handelingsvermogen van bewoners (Passavanti et al., 2016). Alle gemeenschappen hebben regels en afspraken nodig om het samenleven in goede banen te leiden, maar die vervangen het 'sociaal leren' niet. Bewoners moeten leren omgaan met ruzies en spanningen. In deze handreiking worden adviezen gegeven over het inrichten van een groepsklimaat waarin mensen kunnen experimenteren met nieuw gedrag. Er wordt beschreven dat 'gedoe' niet altijd via de formele route opgelost kan worden, maar ook een onderdeel is van een gezamenlijk leerproces. Een van de risico's is dat zich in een groep conflictmoeheid kan voordoen. Dan heeft de groep bewoners de capaciteit niet meer om conflicten constructief op te lossen. Daarnaast kan het voor individuele bewoners moeilijk zijn om een andere omgang aan te leren in conflictsituaties, anders dan straffen of vermijden, maar meer gericht op sociaal leren en wederzijds begrip. Mensen kunnen dat leren wanneer zij gemotiveerd worden om naar achterliggende oorzaken te vragen van medebewoners (Passavanti et al., 2016).

3.7 Begeleiding bij het groepsproces

Bij de start van de Taverne was er personeelsverloop door vroegtijdig vertrek van een aantal woonbegeleiders. Uiteindelijk zijn er twee vaste woonbegeleiders gekomen die een aantal uren per dag aanwezig zijn. Uit de observaties op de Taverne is op te maken dat de woonbegeleiders een laagdrempelige manier van contact bieden vanwege de nabijheid en de continuïteit. Bewoners komen naar hen toe voor steun bij het alledaagse, om te praten over moeilijkheden of om een persoonlijk succes te delen. Gespreken over moeilijke onderwerpen krijgen meer lucht wanneer je samen bezig bent, bijvoorbeeld tijdens het wandelen, koken of puzzelen. In de presentiebenadering wordt dit ook wel werken vanuit 'verdunde ernst' genoemd (Beurkens, van der Linde & Baart, 2019).

Door een meer individuele benadering maken de meeste van de bewoners in eerste instantie vooral contact met de woonbegeleiders en niet meteen met de groep, daarin zijn woonbegeleiders een verbindende schakel. Toch zijn er ook voorbeelden gegeven waarbij mensen elkaar proberen te ondersteunen, zoals in de twee onderstaande citaten illustreren.

'Ik zie nu bijvoorbeeld dat heel erg bij [A], die is dan nieuw gekomen en die is zelf, heeft ook een drugsverslaving gehad. Dat hij wel probeert van [B] heb je daar niet ooit over nagedacht om met iemand te gaan praten of traject. En dan merk je wel van oh, daar helpen ze elkaar toch wel in. En ook wel in meerdere dingen. Ook als iemand bijvoorbeeld geen geld heeft voor shag dan zal best wel vaak een ander, die gaat dan naar de Jumbo en die denkt weet je wat ik neem ook wel een pakje shag mee.' (professional 1)

'[C] is heel luidruchtig en [D] gaat daar dan weer niet goed mee met iemand die zo luidruchtig is. Want hij wil het liefst gewoon.. ja, stilte. En hij volgt precies alle regels op als je maar zegt van: "dit zijn de regels". En [C]

probeert er tussendoor te glippen en is heel luidruchtig. Dus dat roept dan wel, die botsen nogal vaak. En nou is [D] bezig. Hij heeft van [naam woonbegeleider] geleerd hoe je moet haken. Dus hij heeft al een muts voor mij gemaakt en voor een van de beveiligers heeft hij en muts gemaakt. En nou had hij voor [C] een muts gemaakt. Die zat te dansen daarna in huis met die muts en toe kwam hij ook nog naar mij toe. Hij zei van ja, dit vind ik nou echt mooi dat ondanks dat [D] en ik veel botsen dat hij wel voor mij die muts heeft gemaakt. Toen dat weekend waren ze ook in een keer heel goed met elkaar. Hebben ze kei veel gelachen. Het botst wel, maar toch hebben ze allemaal een band.' (professional 1)

Een aantal bewoners expliciteert het belang van de woonbegeleiders om het groepsproces te begeleiden. De woonbegeleiders zijn volgens een bewoner nodig zodat het geen 'puinhoop wordt' en de taken opgepakt worden, zoals schoonmaken en koken. Op de vraag of de Taverne zonder woonbegeleiding kan, antwoordt hij:

'Nou dan wordt het een puinhoop. Op dit moment kunnen we redelijk elkaar aanspreken, want er zijn mensen die natuurlijk hun taken ontlopen. En er zijn ook mensen die altijd de taken doen dus dan krijg je die verschillen, een beetje die splitsing zeg maar. En de begeleiding heeft dan nog zoiets van, er worden. Iedere maandag is er een overleg, een vergadering, en dan wordt daar even de puntjes op de i gezet dus dan wordt dat weer rechtgetrokken.' (bewoner 1)

De woonbegeleiders omschrijven hun taakopvatting ook als 'er een groep van maken'.

'We hebben net ook in dat gesprek met [naam] hadden we het erover van hoe gaan we er weer een groep van maken. [...] Het is een nieuwe groep dus dat is ook weer even snuffelen aan elkaar, hoe vinden we dit.' (professional 1)

Sommige bewoners zijn meer op de achtergrond en geven aan dat zij zich rustig houden en ruzie proberen te vermijden. Dat kan te maken hebben met een sterkere individuele oriëntatie door het overleven op straat of in nachtopvangvoorzieningen. Andere bewoners zoeken de confrontatie meer op. Volgens een van de bewoners kan het zonder woonbegeleiding uitlopen in ruzie:

'Maar van.. is die begeleiding weg dan.. dan is dat er niet meer, want dat wordt onderling van "Ja bekijk het, ik doe dat niet, zie maar wat je doet" Dus dan gebeurt er gewoon.. krijg je gewoon ruzie. En dan zeggen ze: "Ja maar er is ook beveiliging." Ja, beveiliging is voor als er inderdaad er ruzie zou zijn, maar als een beveiliging een sanctie wil geven dan wordt dat niet zo geaccepteerd als een begeleider.' (bewoner 1)

De woonbegeleiders helpen mensen om conflicten onderling op te lossen. Een bewoner vertelt dat de woonbegeleiding hem geholpen heeft om tijdens de huisvergadering zelf aan te geven dat mensen te veel herrie maken.

'Nou bijna drie weken van die tijd heb ik gepraat. Die mensen herrie maken. Oh nee, vind niet fijn. In die vergadering. [...] Heb ik zelf gepraat.' (bewoner 6)

Er worden door de woonbegeleiders verschillende voorbeelden waarin het botst in de groep of mensen elkaar uit de weg gaan, maar ze normaliseren deze voorvallen ook. Ze beseffen zich dat het samenwonen in een groep moeilijkheden oplevert. Dat beseffen hebben sommige bewoners ook.

'Ik zou dat ook lastig vinden om zo met acht mensen samen te wonen en iedereen heeft toch zijn eigen, zijn eigen sores ook nog eens. Zijn eigen dingetjes waar ze tegenaan lopen.' (professional 3)

'Hé want zoek maar eens negen mensen die bij elkaar passen of acht of zeven hè, het gaat om grotere getallen als drie.' (bewoner 1)

3.8 Persoonlijke aandacht en vertrouwen

Tussen de regels door is op te maken dat een aantal bewoners zich door de zachte aanpak van de woonbegeleiders meewerkend opstellen. Met een zachte aanpak wordt werken vanuit vertrouwen bedoeld, met elkaar praten en niet te repressief zijn. Een bewoner die weleens problemen had met de beveiliging legt uit dat hij dat niet met deze woonbegeleider heeft. Uit het gesprek was op te maken dat deze woonbegeleider ook als bemiddelaar tussen beveiliging en de bewoner optreedt. Hij geeft aan dat hij de woonbegeleiders niet bang wil maken en veel met ze praat.

'Ik moet soms mensen even bang maken. Dat is. Maar voor mij, voor vrouwen, nee. [...] Ik praat met [noemt namen woonbegeleiders]. Veel praten met [noemt naam woonbegeleider]'. (bewoner 6)

Motiveren vanuit vertrouwen blijkt ook uit de gesprekken met woonbegeleiders.

'Ik merkte wel dat toen bijvoorbeeld [naam bewoner] nieuw was ja, [naam bewoner] die man die weg is, die was toen ook net nieuw. Dan proberen ze toch wel van [naam bewoner], [naam bewoner] hier wil je een pilsje? En [naam bewoner] ook en toen gingen ze in een keer met z'n alle op de kamer zitten. Met vijf man zaten ze op de kamer. Terwijl ze eigenlijk dat goed weten. Dus toen ging ik naar de kamer toe en zei ik van: "jongens jullie weten de regels hierover toch". Maar [naam] en [naam] waren er nog niet helemaal goed van op de hoogte. Die zeiden meteen sorry, dat wisten wij niet, sorry. Ik zei nou, dat maakt niet uit, drink je biertje maar op als jullie daarna dan wel gewoon weer naar je eigen kamer gaan. Toen kwamen ze ook wel meteen sorry zeggen. En toen bijvoorbeeld [naam] ook wel meteen naar me toe daarna van ja, sorry [naam], want hun wisten inderdaad die regels niet, maar wisten het eigenlijk wel. Wij hadden dat ook niet moeten aanbieden om bij ons een drankje te komen doen.' (professional 3)

Er is nog een bewoner die veel over de woonbegeleiding vertelt tijdens het interview en hoe zij hem vertrouwen bieden. Hij geeft aan dat het hem hier goed bevalt doordat er 'aardige

mensen' zijn, waarmee hij de woonbegeleiding bedoelt. Hij vertelt dat hij geholpen wordt met koken voor de groep, omdat het stressvol is om dat alleen te doen.

'Zij is aardig. Ik bedoel.. Ja. Ik vind koken vind ik nogal eng om dat te doen. Ja. En straks meegeholpen. [...] Terwijl het eigenlijk mijn taak is zeg maar. Maar ik vind het een beetje eng om voor heel veel mensen te koken. [...] En ik weet dat ik het eigenlijk wel kan. Alleen het is.. Ik weet niet. Het brengt veel stress met zich mee.' (bewoner 7)

De vertrouwenskwesitie is belangrijk volgens de woonbegeleiders. Er worden voorbeelden gedeeld waarin mensen aangeven dat ze bang zijn dat de woonbegeleiders weggaan.

'Afgelopen week had [naam] gedronken. En ik kom hier binnen en hij komt meteen naar mij toe en hij zit daar en hij zegt "Ja maar dadelijk zijn jullie bang en dan lopen jullie weg van mij". Ik zeg wij zijn niet bang. [...] Ik zeg ga nou naar bed en ga lekker liggen. De volgende dag zegt hij dan toch weer tegen [naam] van ja maar dadelijk zijn ze bang en dan lopen zij weg en als er iets gebeurt dan nemen wij het wel voor ze op en dat mag je wel tegen ze vertellen. Nee zegt [naam], "ze [de woonbegeleiders] zijn niet bang ze zijn alert". 'Ooit als iemand aangeeft van ik wil, ik ga wel even alleen, dan krijgt hij ook gewoon het pasje.' (professional 3)

3.9 Trouwe hulp bieden

De begeleiding van bewoners van de Taverne wordt vanuit de presentiebenadering vormgegeven. Daarin is trouwe hulp een van de kernwaarden. In tal van gesprekken met betrokkenen van de Stichting wordt benoemd dat mensen een 'twee, derde, vierde, vijfde of zesde kans krijgen' zoals een ervaringswerker dat verwoordde. Doordat er altijd iemand betrokken blijft van het team met persoonlijk begeleiders, is het voor een van de professionals minder moeilijk wanneer iemand door aanhoudende incidenten de Taverne moet verlaten. Er wordt door meerdere respondenten een voorbeeld aangehaald van een situatie waarin het (samen) wonen telkens misloopt, maar het contact met de

ervaringswerker in stand blijft. Die blijft betrokken en hij zegt daar zelf over: *'ik ben de enige die hij nog heeft'* (G1). Een andere professional zegt het volgende over die trouwe hulp:

'Je kan niet zeggen als een jongen zich heeft misdragen, dat hij voor altijd afgeschreven is. Waar moet die dan nog naar toe? Dit is de plek voor zo'n jongen, juist hier.' (professional 1)

Andries Baart (2013) noemt het ook wel aandachtige en trouwe bekommernis om de mensen die kwetsbaar zijn, ook wanneer er op dat moment weinig perspectief is. Het is een van de kernwaarden die breed gedeeld lijkt te zijn binnen de Stichting.

'[...] en als er niets meer te bereiken valt, verlaat ze wie op zorg is aangewezen niet' (Baart, 2013, P10).

'Het werk van presentatiebeoefenaars staat in het kader van aandachtige en trouwe bekommernis om die mensen' (Baart, 2013, P11).

Tijdens de observaties zijn er spontane gesprekken gevoerd met mensen die dak- en thuisloos zijn (geweest). Een meneer die in het verleden in een andere woning in zelfbeheer woonde geeft aan dat *'ze mensen te veel kansen geven'*. Hij leek de kansen van anderen te benaderen als een belemmering voor zijn eigen ontwikkeling. Het is een bekend spanningsveld in zelfbeheervoorzieningen waarbij belangen tussen het individuele en collectieve kunnen botsen (Huber, 2021).

'Hij wilde echt aan zichzelf werken, maar dat geldt niet voor iedereen. Er woonde twee maanden een man die altijd buiten aan het zingen was. Hij vertelt ook dat hij weleens ruzie heeft gehad en gezegd heeft over 3 weken ben ik hier weg, dus praat de komende drie weken niet meer met mij.' (verslag observatie 3)

Tijdens een huisvergadering in de Taverne benoemden twee bewoners ook dat mensen te veel kansen krijgen en pleiten ze voor het opleggen van meer sancties. Een van de begeleiders zet dit op een ander moment

in perspectief en geeft aan dat mensen in individuele gesprekken meer begrip voor elkaar hebben. Begeleiders kunnen een voorval in een ander daglicht plaatsen. Tijdens een interview benoemt een bewoners dat hij voor het naleven van huisregels is, omdat het vervelend is om alles zelf te moeten doen. Daarnaast benoemt hij dat mensen dit ook moeten leren om zelf een huishouden te voeren, dat zegt hij ook zo tegen medebewoners. Hij geeft ook meteen aan dat die sancties ook mild moeten zijn, want *'hij is niet zo van het straffen'* (B1). Hij lijkt het meer te zien als een extra motivatie voor mensen. De achterliggende vraag is: hoe kun je bewoners motiveren om bij te dragen aan het collectief? Het is een vraag die in eerdere onderzoeken naar zelfbeheer ook gesteld wordt.

Huber (2021) laat in zijn onderzoek zien dat individuele empowerment op gespannen voet kan staan met competentieontwikkeling en collectieve empowerment, want deelnemers kunnen er ook voor kiezen om niet bij te dragen aan het collectief. Hij heeft onderzoek gedaan binnen een zelfbeheerde woonvorm voor mensen zonder huis. Binnen deze woonvorm betreft het mensen zonder ernstige verslaving of psychiatrische problemen. Uit zijn onderzoek naar de deelnemers van de zelfbeheerde woonvorm Je Eigen Stek [JES] blijkt dat er discussies zijn over de (handhaving) van de regels. Hij brengt dit in verband met institutionele zorgprocessen, waarin institutionele patronen kunnen ontstaan. Met zijn onderzoek laat hij zien dat door vloeibare structuren en keuzevrijheid er toch empowerment mogelijk is in een zelfbeheerde voorziening in een institutionele context. De deelnemers van JES hebben vaak een individuele benadering. Ervaringswerkers en sociaal werkers speelden in JES een rol in het helpen van deelnemers in het omgaan met dilemma's tussen eigen keuzes maken en samen beheren. In andere woorden: er is een voortdurend spanningsveld tussen individueel burgerschap (zelf kiezen) en relationeel burgerschap (meedoen in sociale processen) (Huber, 2021). Hij schrijft daarover: *'Sociaal werkers en ervaringswerkers benadrukken het belang van relationeel en democratisch burgerschap, in de vorm van het aangaan van verbindingen met elkaar en het samen besluiten nemen'* (Huber, 2021, p194).

3.10 Ruimte voor sociale rollen en contacten

Uit eerder onderzoek blijkt dat cliëntgestuurde organisaties bijdragen aan herstel doordat mensen nieuwe sociale rollen kunnen ontdekken, contacten aangaan en sociale steun ervaren (Brown et al., 2008; Boumans, Muusse, Planije & Tuynman, 2012). Doordat de Taverne is ingebed in een breder netwerk biedt dit mogelijkheden tot het (her) ontdekken van sociale rollen. Twee bewoners vertellen dat zij regelmatig binnenlopen bij de Stichting. Een persoon vertelt dat hij iedereen daar kent en alle spullen in zijn kamer daar geregeld heeft. *'Al mijn kleren zijn van daar, mijn schoenen, en deze tafel en de stoel en de bank'* (P5). Een andere bewoner vertelt hoe hij zijn plek gevonden heeft bij de Stichting.

'En toen ik hier op de Taverne kwam, was het ook meteen goed [...] want A. [noemt naam verslavingszorg] was nog steeds niet opgestart, maar hier kon ik wel komen. Nou ik viel hier.. ik kwam in een gespreid bedje terecht en dat was geweldig. [...]Het is hier gewoon een familie. En toen de eerste dag dat ik hier werkte, was het net alsof ik er al heel lang werkte. Dat heb ik hier ook aangegeven in de ronde tafel iedere vrijdag heb je hier een ja... Oh daar ben je bij geweest.' (bewoner 1)

De woonbegeleiders proberen mensen nieuwe activiteiten te laten ontdekken, samen puzzelen, samen breien of samen boodschappen doen en koken. Uit de gesprekken blijkt dat de woonbegeleiders kleine projectjes beginnen met bewoners en er eigenaarschap voor de Taverne ontstaat bij sommigen van hen.

'Bewoner: Dan kan je het aan het plafond hangen. Misschien leuk voor buiten, want het zijn bloempotten. Begeleider: We hebben een knutselhoek hè, dus we gaan knutselen. Bewoner: Ja. Dat is in ieder geval een bezigheidshoek dan. Ze wilde het weggoien, maar dat is zonde. [naam andere bewoner] is een walnotenboom aan het kweken. Begeleider: Ja, ik had walnoten meegenomen en toen hadden we opgezocht hoe het een boom werd. Bewoner: Dat zijn wel echt bezigheden, waarmee wij ons bezighouden.' (professional 1)

Ze proberen hen ook te stimuleren om buiten de Taverne om invulling te vinden.

'We zijn toen straks met [noemt naam woonbegeleiding] even naar de dagbesteding gegaan bij de de stichting. Of dat iets voor me was. En... Hartstikke oké daar, dus daar ga ik dagbesteding doen. Nee, dat is gewoon...dat zij hier werkt en .. ja. En zij is ook kei aardig. Dus.' (bewoner 7)

4 DISCUSSIE: DE BIJDRAGE AAN EEN INCLUSIEVERE SAMENLEVING

In dit onderzoek zijn de verhalen opgehaald van bewoners, ervaringswerkers, woonbegeleiders en andere betrokkenen over hoe zij de Taverne waarderen. Zoals in het vorige hoofdstuk te lezen is, draagt de Taverne op verschillende manieren bij aan de kwaliteit van leven van de bewoners. Wonen in de Taverne resulteert in een verbetering van de leefsituatie. De verhalen maken tevens inzichtelijk dat de Taverne een uitzonderlijke en waardevolle plek is voor een uitzonderlijke groep inwoners van de gemeente en wel om de volgende redenen. In de eerste plaats omdat de Taverne een plek biedt aan mensen die dit nergens anders vinden in onze samenleving. Om uiteenlopende redenen zijn veel van deze mensen uit het zicht geraakt. Zij zijn uit het zicht geraakt van andere inwoners, maar soms ook uit het zicht van professionals. De voorzieningen die de reguliere maatschappelijke opvang biedt, sluiten niet (meer) aan bij hun wensen, behoeften en mogelijkheden.

In de tweede plaats biedt de Taverne – en de stichting in meer algemene zin – begeleiding waarin professionals en ervaringswerkers binnen het gegeven kader zo veel als mogelijk aansluiten bij de wensen, behoeften en mogelijkheden van de bewoners. Een groep bewoners waarvan algemeen gesteld zal worden dat zij ondersteuning nodig hebben, maar zelf lang niet altijd (meer) eenduidig kenbaar kunnen maken wat die ondersteuning precies moet zijn. Aandachtige en trouwe bekommernis om deze bewoners doen met de tijd deze mist vervagen. Maar ook als deze vervaagd is, kan het bieden van ondersteuning grillig blijven omdat er veelal ook sprake is van (psychische) kwetsbaarheden, verslaving en externaliserend gedrag.

Juist hier is, in de derde plaats, de samenwerking tussen professionals, ervaringswerkers en bewoners zo belangrijk. De Taverne is een plek waarin zij gezien worden, herkenning en erkenning ontvangen voor wie zij zijn en de situatie waarin zij zich op dat moment bevinden. Juist dit gezien en (h)erkent worden is van wezenlijk belang om (weer) bij het maatschappelijk leven aan te kunnen haken. Eerst op kleine schaal door de mogelijkheid om tot rust te komen op je eigen kamer en zelf te kiezen waar je aan deelneemt. Later in een meer lichte vorm van gemeenschap, door in de gemeenschappelijke ruimte een praatje te maken, een puzzel te leggen, samen een maaltijd te eten en/of te koken, een bijdrage te leveren aan huisvergaderingen of deel te nemen aan gemeenschappelijke activiteiten binnen of buiten de Taverne. De woonbegeleiders spelen een belangrijke rol de verbinding maken en het benutten van de mogelijkheden tot sociaal leren, ook wanneer er conflicten en problemen zijn in de groep.

Voor een aantal oud bewoners is de tijd in de Taverne de start gebleken van het (weer) aanhaken bij het maatschappelijke leven. Niet langer maken zij deel uit van de uitzonderlijke groep die geen aansluiting vindt bij voorzieningen die de maatschappelijke opvang biedt. In plaats daarvan vervullen zij verschillende maatschappelijke rollen, zoals die van huurder omdat ze een eigen plek hebben om te wonen, van kennis of vriend omdat ze weer een sociaal netwerk hebben opgebouwd of gewoon een bekende en graag gezien gezicht bij de Stichting. De Taverne draagt daarmee bij aan een inclusievere samenleving.

5 LITERATUURLIJST

- Baart, A. & Carbo, C. (2013). *De zorgval*. Amsterdam: Thoeri.
- Beurskens, E., Linde, van der, M., & Baart, A. (2019). *Praktijkboek presentie*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Boumans, J., Muusse, C., Planije, M., & Tuynman, M. (2012). *Nu leef je zelf. Een onderzoek naar zelfbeheer in de maatschappelijke opvang*. Utrecht: Trimbos instituut.
- Brown, L. D., Shepherd, M. D., Merkle, E. C., Wituk, S. A., & Meissen, G. (2008). Understanding how participation in a consumer-run organization relates to recovery. *American Journal of Community Psychology*, 42(1), 167-178.
- DeVlieghere, J. (2020). Een goede sociaal werker neemt het niet zo nauw met de regels. Sociaal.net. Geraadpleegd op <https://sociaal.net/achtergrond/een-goede-sociaal-werker-neemt-het-niet-zo-nauw-met-regels/>
- Passavanti, E., Huber, M. A., Rimmelink, L., Kowalk, H., Desain, L., & Stam, M. (2016). *Tussen zelf en samen. Zelfbeheer in de residentiële maatschappelijke opvang en geestelijke gezondheidszorg*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam.
- Huber, M. A. (2021). *Sailing on self-management: Organizing empowerment in an institutional setting*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam.
- Hubley, A.M., Russell, L.B., Palepu, A. et al. (2014). Subjective Quality of Life Among Individuals who are Homeless: A Review of Current Knowledge. *Social Indicators Research*, 115, 509–524.
- Laan, J. (2020). *Giving voice to homeless people: Homeless people's personal goals, changing care needs and quality of life in the Dutch Social Relief System*. Nijmegen: Radboud UMC.
- Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (2020). *Herstel begint met een huis*. Den Haag: De Raad voor Volksgezondheid en Samenleving.
- Al Shamma, S., Straaten, van, B., Boersma, S., Rodenburg, G., Laan, van der, J., Wolf, J. (2015). *Dakloze mensen in de vier grote steden: veranderingen in 2.5 jaar*. Nijmegen: IVO & Radboud UMC.
- Sennett, R. (2003) *Respect: in een tijd van sociale ongelijkheid*. Bijblos: Amsterdam.
- Sennett, R. (2009). *The craftsman*. Londen: Penguin Books
- Spierts, M., & Gradener, J. (2021). *Voorbij de grenzen van ongelijkheid: Richard Sennett over de sociaal werker als socioloog en onderzoeker*. In P. Raeymaeckers, J. Gradener, S. van Dam, S. Botman, K. Driessens, J. Boxstaens, & M. Tirions (Eds.), *Denken over sociaal werk: samenleving, rechtvaardigheid en praktijk* (pp. 163-181). Acco: Leuven.
- Trappenburg, M., Kampen, T., & Tonkens, E. (2019). Social workers in a modernising welfare state: Professionals or street-level bureaucrats?. *The British Journal of Social Work*, 0, 1–19.

> FOR SOCIETY

Hogeschool Sociale Studies
Eindhoven

FONTYS.NL